

E 227/1

A DEBRECENI EGYETEM TERVEZETE.

*

A DEBRECENI REFORMÁTUS FŐISKOLA
AKADÉMIAI TANACSA ÁLTAL TÁRGYALASI
ALAPUL ELFOGADOTT MUNKÁLAT.

ÍRTA:

Dr. KUN BÉLA,

JOGTANÁR.

Gap. 1907: 303.

DEBRECEN,

NYOMATOTT A VÁROS KÖNYVNYOMDA-VÁLLALATANÁL.

1907—218.

A DEBRECENI EGYETEM TERVEZETE.

A DEBRECENI REFORMÁTUS FŐISKOLA
AKADÉMIAI TANÁCSA ÁLTAL TÁRGYALÁSI
ALAPUL ELFOGADOTT MUNKÁLAT.

ÍRTA:

Dr. KUN BÉLA,

JOGTANÁR.

Rep. 1907: 303.

DEBRECEN,

NYOMATOTT A VÁROS KÖNYVNYOMDA-VÁLLALATÁNÁL.

1907—218.

Körülbelöl másfél évtizede annak, hogy a debreceni ref. főiskola továbbfejlesztésére, és különösen bölcsészeti fakultással és tanárképzőintézettel kiegészítésére irányuló óhaj úgy a debreceni társadalomban, mint a főiskola felettes hatóságai, az illetékes református egyházi szervezetek körében nagyobb hullámokat kezdett vetni.

Az akkor nagy lelkesedéssel megindult társadalmi mozgalom azzal a haszonnal mindenesetre járt, hogy az érdeklődést e nagy cél iránt széles körökben fölkellette, minek révén hagyományokkal, adományokkal — a bölcsészeti fakultás céljaira — a főiskolát számosan fölkeresték úgy Debrecenből, mint az ország különböző vidékeiről; — ám másrészt azt is nyilvánvalóvá tette, hogy pusztán efféle adakozások útján belátható időközön belől nem lehet a kollégium vagyona — melynek jövedelmei az összes szükségletek megfelelő kielégítésére most sem elegendők — annyira növelni, hogy még egy akadémiai fakultás, vagy épen egyetem felállítható legyen.

A mozgalom tulajdonképpen azonban a református egyház kormányzó testületei köréből eredt. Az 1891. évben Budapesten összeült országos zsinat kimondotta, hogy Kolozsvárt egy theológiai, Debrecenben pedig egy bölcsészeti fakultás felállítását szükségesnek látja. Ám megelégedett az elvi kijelentéssel s e határozatnak reális eredménye csupán annyi volt,

hogy az egyházi főhatóságok hivatalos felhívására megindult országos gyűjtés során a kicsiny, szegény egyházközségek is elküldték a maguk filléreit a debreceni bölcsészeti fakultás céljaira. A kolozsvári theologiai akadémia — igaz, hogy egy másik theologiai tanintézet megszüntetése árán — már régen létesült, a debreceni bölcsészeti fakultás ügye azonban ez akció révén vajmi kevéssel haladt az igen távoli megvalósulás felé.

Az a körülmény, hogy a zsinat elvi kijelentése sem járt nagyobb kézzelfogható eredménnyel, meggyőzhette a még kételkedőket, hogy a debreceni főiskola továbbfejlesztése csakis a három legközvetlenebbül érdekelt tényező: a tiszántúli református egyházkerület, mint a főiskola közvetlen főhatósága, — a szintén fentartóként szereplő debreceni református egyház, — és főképen Debrecen város hatályos közreműködésével, azaz anyagi áldozatával történhetik.

E három tényező közül ebből a szempontból legkevésbé az egyházkerület jöhet számba, melynek vagyona nincs s mely saját közigazgatási szükségleteit is egész a legújabb időkig a kebelébe tartozó egyházközségek különben is súlyos — sok helyt az állami adó kétszeresét, sőt háromszorosát is kitevő — egyházi adójának igénybe vételével fedezte.

Sokkal inkább számításba vehető a debreceni református egyház, mely tekintélyes vagyonnal bír és tagjai adózási képességében is jelentékeny anyagi erőfelett rendelkezik. Méginkább Debrecen város, mely egyrészt az országnak egyik leggazdagabb városa, másrészt századok óta a legerősebb patrónusa volt a főiskolának, kétségkívül annak tudatában, hogy e

főiskola fennmaradása és fejlesztése a legközvetlenebb erkölcsi és anyagi haszonnal magára Debrecen városára jár.

A legnevezetesebb lépést a bölcsészeti fakultás létesíthetése felé is eleddig Debrecen város tette. Abból a nagyszabású tervből ugyan, melyet 1896-ban Szabó József akkori városi főszámvevő vetett fel, hogy t. i. Debrecen város azáltal tegye emlékezetessé hazánk ezeréves fennállásának ünnepét, hogy a debreceni egyetem céljaira a Hortobágyból szakítson ki és engedjen át 10,000 holdat — tehát több millió korona értéket — semmi sem lett, de két tanszék alapjául 200,000 koronát szavazott meg a város, oly módon, hogy ez összegnek 5% kamatait, mihelyt az illető tanszékek tényleg felállítatnak, azonnal folyósítani fogja. Ennek az alapítványnak terhére két új bölcsészeti tanszék már a jövő iskolai évre tényleg be fog tölteni.

Ugyancsak megtette a maga ajánlatát a debreceni református egyház is, egy tanszék alapjául 100,000 koronát szavazván meg. Ez az ajánlat később ugyan vitássá tétetett, azon a címen, hogy a debreceni egyház egyes tagjai összesen a megajánlott 100,000 koronát meghaladó összeget adományoztak már a bölcsészeti fakultás céljaira, azonban végre is egy olyan határozattal oldatott meg a vita, amely szerint a debreceni egyház ugyan vállalt kötelezettségét immár lerovottnak tekinti, de azért ezt a 100,000 koronát hajlandó azonnal befizetni, mihelyt az egyetem valóban létesül.

Eközben ugyanis a bölcsészeti fakultás helyébe — mely alatt harmadik akadémiái fakultást is lehet

érteni — mindinkább a Debrecenben feállítandó protestans egyetem gondolata lépett előtérbe. E változásban alighanem része van az 1848. évi XX. t.-c. végrehajtása címén megindult mozgalomnak. Annak a teljes egyenlőségnek, amelyet ez a törvénycikk a bevett vallásfelekezetekre nézve elvként megállapít, következményeként mondotta ki a magyarországi református egyház egyetemes konventje 1900. évi 43. számú határozatában, hogy a „különböző egyházak jogviszonyait rendező és az egyházak jogállására vonatkozó országos törvények értelmében a protestans egyházak is jogosan kívánhatják az állami egyetemen egy protestans theologiai fakultás felállítását“.

Csakhogy ennek kívánására — úgy látszik — magának a református egyháznak sem volt nagy kedve. A református egyház szereti az egyházi tevékenység területét minden más társadalmi körétől — így az államétól is — élesen elhatárolni s elvi álláspontja az, hogy sem az egyháznak az állami, sem az államnak a szorosán vett egyházi ügyekbe nem kell beavatkozni s állam és egyház, mint külön két társadalmi kör egymással össze nem vegyítendő.

Az állami egyetemen felállítandó protestans theologiai fakultás gondolata ez okból a református egyházkerületeknél nagy tetszésre nem találhatott. Először a dunamelléki egyházkerület nyilatkozott e tárgyban, kijelentvén 1902. évi rendes közgyűlésén, hogy nem kívánja a protestans theologiai fakultásnak állami egyetemen felállítását, hanem protestans egyetem létesítését kívánja és pedig Debrecenben, az itteni főiskolának bölcsészeti fakultással és tanárképző intézettel kiegészítése által.

A dunamelléki egyházkerület ezen állásfoglalása után a tiszántúli egyházkerület 1902. évi őszi közgyűlésén Puky Gyula, Debrecen város és Hajdu vármegye akkori főispánja, úgy a dunamelléki, mint a tiszántúli egyházkerületnek tanácsbírája, terjesztett elő hasonértelmű indítványt, melynek veleje ez: Mondja ki az egyházkerületi közgyűlés, hogy a protestans theologiai fakultásnak az állami egyetemen felállítását nem kívánja, hanem kívánja a debreceni főiskolának egyetemmé fejlesztését, a jelenleg létező két fakultás egyetemi színvonalra emelésével, a bölcsészeti fakultás és tanárképző intézet felállításával; esetleg a Debrecenben létező gazdasági tanintézet alapján egy gazdasági fakultás kombinációba vételével; egyelőre orvosi kar nélkül ugyan, azonban olyan szervezettel, hogy a közkórház és bábaképezde bevonásával tiszti orvosi tanfolyam is nyitható legyen. Az így létesítendő egyetem a magyarországi református egyház konventjének, mint fentartó testületnek közvetlen hatósága alá helyeztessek. A szükséges költségek fedezése a debreceni főiskola létező vagyonainak jövedelmeiből, továbbá a református egyházkerületek, a testvér ágostai evangélikus egyház és a helyi törvényhatóságok — tehát Debrecen város és Hajdu vármegye alapítványai, — a református egyetemes konvent által meghatározandó fentartási hozzájárulás és az 1848. XX. alapján követhető állami dotáció útján történjék.

Az egyházkerületi közgyűlés ezt az indítványt kiadta a főiskolai igazgatótanács akadémiái albizottságának, azzal az utasítással, hogy magát az indítványozó Puky Gyulával kiegészítvén, terjesszen elő részletes javaslatot a debreceni egyetem keretei és

szükségletei tekintetében, — valamint nyilatkozzék abban a kérdésben is, vajjon az állami egyetemen protestans theologiai fakultás létesítését kívánatosnak véli-e.

Az akadémiái albizottság munkálatának alapjául az akadémiái tanács megbízásából dr. Ferenczy Gyula készített egy tervezetet, melyszerint a bölcsészeti fakultás és tanárképző intézet felállítása, mint elodázhatatlan szükségesség van megjelölve s tán épen ezért a lehető legszerényebb keretek között tervezve. E munkálat szerint a létesítendő bölcsészeti fakultáson, — mely úgy, mint a budapesti egyetemen is, magában foglalná a bölcsészet-nyelvtudomány-történelmi szakcsoporton kívül a matematika-természettudományi szakcsoportot is, — a budapesti egyetemen 46, a kolozsvárin pedig két fakultásra osztva 26 tanár által ellátott tudományokra összesen 12 tanszék állíttatnék, melyből 7 a bölcsészet-nyelvtudomány-történelmi tárgyakra, 5 pedig a matematika-természettudományi tárgyakra esnék.

Az akadémiái albizottság a hozzátett indítvány tárgyalása során mindenekelőtt kimondta, hogy protestans theologiai fakultásnak az állami egyetemen felállítását kívánatosnak nem tartja. Azután kiterjeszkedett arra a kérdésre is, vajjon a tervezett egyetemen a létező fakultások változatlanul fennmaradhatnának-e s arra a megállapodásra jutott, hogy egyetemi színvonal biztosíthatása érdekében a theologiai karon legalább 6, a jogi karon legalább 10 tanszékre föltétlenül szükség van s így még egy theologiai és 2 jogi tanszék felállításáról mindenesetre gondoskodni kellene. A bölcsészeti fakultást sem látta a Ferenczy által tervezett keretekben megvalósíthatónak s a legszüksé-

gesebb tanszékek számát — a bölcsészet-nyelvtudomány-történelmi csoportba tartozókat szaporítván 2-vel — 14-ben állapította meg. De kimondta az albizottság azt is, hogy ezen legszűkebb kereteken túl kívánatos még a theologiai karon 2, a jogi karon 2, a bölcsészeti karon — és pedig a matematika-természettudományi csoportban — öt tanszék fölállítása. A gazdasági és orvosi fakultás gondolata nem vétetett kombinációba.

Az egyházkerületi közgyűlés 1903 novemberben tárgyalta az akadémiai albizottság előterjesztését. Az indítványt tevő Puky Gyula már ekkor nem volt debreceni főispán, tiszántúli egyházkerületi tanácsbírói tisztéről is lemondófélben volt s az indítványát tárgyaló közgyűlésen jelen nem volt.

Az egyházkerületi közgyűlés a főiskolai igazgatótanács javaslatára az akadémiai albizottság munkálatát azzal a módosítással, hogy a theologiai fakultáson legalább 7, a bölcsészeti fakultáson pedig legalább 15 — és pedig ebből a bölcsészet-nyelvtudomány-történelmi csoporton 10 — tanszék létesítése okvetlenül szükséges, a bizottság javaslatában foglalt azon gondolatot azonban, melyszerint a kerület a konvent útján az összeülendő országos zsinat elé a debreceni egyetem céljaira országos egyházi-adó kivetésére javaslatot tegyen, mint az eszme népszerűtlenítésére alkalmas, végleg elejtette; — megbízta a főiskolai gazdasági tanácsot, hogy a főiskolának a debreceni protestans egyetem, bölcsészeti fakultás és tanárképző céljaira meglevő alapjait mutassa ki; — kimondotta elvileg egy theologiai vagy bölcsészeti tanszéknek az egyházkerületi pénztár terhére felállítását s az eszme sikeres

propagálhatása céljából az egyházkerületi elnökség vezetése alatt 16 tagból álló központi egyetemi bizottságot alakított; ugyancsak e célból elhatározta azt is, hogy minden egyházmegyében valláskülönbség nélkül választandó tagokból egyetemi bizottságok alakítandók. — Debrecen város és Hajdumegye területére pedig maga a kerület választ ilyen bizottságot; — végül kimondta, hogy megkeresi Debrecen várost és a debreceni református egyházat, hogy bejelentett alapítványait biztosítsák.

Ez alatt az 1848. évi XX. törvénycikk végrehajtása címén megindult mozgalom is határozottabb alakot öltött és az egyetemes konvent felhívta a református egyház kebelébe tartozó iskolák fentartó testületeit, hogy fedezetlen — tehát állami hozzájárulás útján fedezendő szükségleteiket mutassák ki. Ennek folytán készült dr. Barthá Béla tollából a bölcsészeti fakultással és tanárképző intézettel kiegészítendő debreceni főiskola fedezetlen szükségleteit föltüntető azon munkálat, melyet az egyházkerület 1904. évi őszi közgyűlése magáévá tett, mely az előző évi határozatban megállapított keretek közt mozog, azzal a különbséggel, hogy a jogi karon az akkor meghatározott 10 helyett — minden indokolás nélkül — 9-ről szól. E munkálat, — melynek számításai meglehetősen komplikáltak — az összes fedezetlen szükségletet évi 212.000 koronában állapítja meg.

E munkálat 1905 tavaszán került a konvent elé, mely azt felülvizsgálat céljából kiadta tanügyi bizottságának. A tanügyi bizottság jelentését és javaslatát — melyet Dóczy Imre szerkesztett — a konvent 1905 novemberben elfogadta.

A konvent által elfogadott ezen Dóczi-féle munkálat szerint a három fakultásos debreceni protestans egyetemen — a tiszántúli egyházkerület 1903. évi határozatának megfelelőleg — a theologiai karon 7, a jogi karon pedig 10 tanszék szerveztetnék. A bölcsészeti karon ellenben az egyházkerületi határozatban kontemplált 15 helyett legalább 19 rendes és 5 rendkívüli tanszékre volna szükség, amiből 11 rendes és 4 rendkívüli tanszék a bölcsészet-nyelvtudomány-történeti; — 8 rendes és 1 rendkívüli tanszék pedig a matematika-természettudományi csoportra esnék.

A bölcsészeti fakultásra nézve az így megszabott kereteknek megfelelő voltát nemcsak Dóczi Imre kiváló szakértelme garantálja, hanem az a körülmény is, hogy a tanszékek beosztása teljesen megfelel a kolozsvári egyetemi berendezésnek. A bölcsészet-nyelvtudomány-történeti csoportra itt (rendes és rendkívüli) összesen 15 tanszék kontempláltak, — ott 16 áll fenn, a 16-ik a román nyelv és irodalomé. A matematika-természettudományi csoporton itt 9 tanszék van tervbe véve, ott 10 van, — egygyel több az által, hogy ott a növénytanak két tanszéke van.

Ami azonban a kérdés anyagi részét illeti, ebben a tekintetben már vannak fogvatkozásai ezen munkálatnak. Így első sorban azért, mert — mint azt maga is hangsúlyozza — pusztán csak a személyi és évenkénti dologi kiadásokat veszi számításba, a szükséges beruházásokat pedig nem. Már pedig az minden kétségen felül áll, hogy a mostani kollégiumi épület, ha belőle a főgimnázium kitelepítették is, — még mindig ott maradván a tanítóképző intézet és a benn-

lakás — egy ilyen keretekben tervezett egyetem befogadására nem alkalmas és hogy kivált a matematika-természettudományi szakcsoport létesítése igen nagy költségbe kerülő intézetek berendezését teszi szükségessé. De az évi szükségletek megállapításához is szó fér, mert a tanári javadalmazást kétségkívül állami szinten kellene megállapítani s a Dóczi-féle munkálat csupán az alapfizetések, korpótlékok és lakáspénzeknél veszi ezt irányadónak, ellenben figyelmen kívül hagyja az 1904. évi I. törvénycikk alapján járó működési pótlékokat, mely pedig ma már a törzsfizetés részeként tekintendő. A dologi kiadások is feltételesen mérsékelten vannak számításba véve. Azonban így is 514,566 koronában van megállapítva a debreceni protestáns egyetem évi szükséglete, melyből a munkálat — a jövedelem összegére nézve a Bartha Béla-féle adatokat változatlanul elfogadván — 363,648 koronát tekint fedezetlennek.

A konvent ezt a munkálatot még 1905 novemberében a zsinat elé terjesztette, mely azt iskolaügyi bizottságának javaslata kapcsán 1906 március végén tárgyalta s az iskolaügyi bizottságnak a debreceni protestáns egyetem tervét elejtő javaslatát mellőzve. Sulyok István esperesnek gróf Tisza István által módosított indítványát fogadta el, amely szerint a zsinat hangsúlyozza, hogy végső célnak a debreceni egyetem létesítését tekinti, azonban a jelenlegi kedvezőtlen körülményekre tekintettel csupán arra utasítja a konventet, hogy a bölcsészeti fakultás ügyét készítse elő, még pedig — s ez a fő — nemcsak a létező alapok és nyerendő adományok figyelembevételével, hanem annak megfontolásával is, mi módon és mily mérvben

volna az egyetemes egyház ereje eme nagy cél elérésénél igénybe vehető.

Emez utasítás folytán az egyetemes konvent 1906. év ápril havában egyfelől megkereste a hazai ág. hitv. evang. egyház egyetemes gyűlését, hogy a magyar protestans tanárképzés céljából hajlandó volna-e a debreceni főiskolában felállítandó bölcsészeti fakultás, mint protestans tanárképző intézet alapjaihoz, vagy évi fentartásához hozzájárulni s az esetleges anyagi segélyért az intézetre milyen befolyást kívánna magának biztosítani, másfelől saját kebeléből egy öttagú bizottságot küldött ki, hogy az egyetemes református egyház anyagi erejének miként felhasználása tekintetében a jövő konventi ülésre tegyen javaslatot.

Lett-e valami eredménye az ág. evang. egyházhoz intézett felhívásnak, még nem lehet tudni. Hivatalos válasz eddig nem érkezett.

A konvent által kiküldött bizottság is csak a folyó év tavaszán fogja javaslatait előterjeszteni s eddig — ha ülésezett és határozott is — megállapodásai nem jutottak nyilvánosságra.

Nem volna teljes az egyházi hatóságok részéről a bölcsészeti fakultás anyagi erejének s általában a főiskola emelkedésének biztosítása érdekében tett lépésekről adott kép, ha fel nem említенök, hogy gróf Degenfeld József egyházkerületi főgondnok legújabbán oly értelmű javaslatot terjesztett az egyházkerületi közgyűlés elé, melyszerint azon évi 122,500 korona összegnek, mely a tiszántúli egyházkerületre a református egyház részére folyósított felemelt államsegélyből esik, évente 10%-a a bölcsészeti fakultás alapjára, 10%-a pedig a mostani akadémiai tanárok

fizetésének kiegészítésére szolgáló alapra fordítottassék, egyelőre tőkésítésképen. Ezt az indítványt ez év tavaszán fogja tárgyalni az egyházkerületi közgyűlés és — mivel az egyházkerület egy egészen új jövedelmének miként felhasználásáról van szó — az elfogadást remélni lehet. Ez esetben évente összesen mintegy 25.000 korona fordíthatnék a két megjelölt célra.

Az egyetemi bizottságok megalakításának is lett valamely anyagi eredménye. Több helyen ugyan csak azért alakítottak azok meg, mivel a kerület közgyűlése elhatározta és bizony az ilyen kényszer-bizottságok valódi sikeres propaganda teljesítésére nem alkalmasak. Több helyen azonban lelkesedéssel látnak feladatukhoz s csak a református egyház tagjai túlnyomó többségének nagy szegénysége s egyházi adóval különben is felettébb megterhelt volta szolgál akadályul, hogy a nagy célhoz mérten jelentékenyebb eredményt el nem érhetnek.

A központi egyetemi bizottság pedig abból a feltevésből indulva ki, hogy az ügy iránti érdeklődés sokkal inkább fölkelthető, ha már valamely tényleges eredményt lehet fölmutatni, azt a javaslatot terjesztette 1905 tavaszán az egyházkerületi közgyűlés elé, hogy három bölcsészeti tanszéket — amennyinek fentartását a már létező alapok kétségkívül megbirják — állítson fel s meg is jelölt három olyan kiváló tudóst, akiket e három új tanszékre megnyerni kellene. Az egyházkerületi közgyűlés ezt a javaslatot nem fogadta el, ami azzal az ügyre nézve súlyos következménnyel járt, hogy gróf Degenfeld József egyházkerületi főgondnok az egyetemi bizottság elnökségéről lemondott. Ez által — úgy látszott — holt pontra

jutott az egyetem ügye, mert a kerületi közgyűlés a lemondást nem fogadta el, viszont a főgondnok azt nem vonta vissza s így az egyetemi bizottság — elnök nélkül — munkaképtelenné lett. Azonban, miután Debrecen város az általa tett 200.000 koronás alapítvány évi kamatainak azon időponttól kezdve folyósítását, mikor két újabb bölcsészeti tanszék tényleg felállíttatik, kimondotta, az akadémiai tanács arra kérte az egyházkerületet, hogy legalább ezt a két tanszékot, melyeknek egyike a magyar nyelv és irodalomé, másika pedig a classica philológiáé legyen, töltsse be és pedig a debreceni főiskola akadémiai tanárai jelenlegi fizetésénél nagyobb, tudniillik olyan fizetéssel, aminővel az állami és katolikus jogakadémiák tanárai vannak javadalmazva. Ezt az egyházkerület (1906. évi tavaszi, illetve őszi közgyűlésén) el is fogadta oly módon, hogy a két tanszék javadalmának a Debrecen város alapítványa kamataiból nem fedezhető részét a bölcsészeti fakultás eddigi alapjainak jövedelmeiből fogja fedezni. E határozat meghozatala után a főgondnok a kerületi közgyűlésen hozzá intézett kérelemre kijelentette, hogy az egyetemi bizottság elnöki tisztét most már ismét hajlandó betölteni. E szerint most már az egyházkerület egyetemi bizottsága ismét akció képessé vált.

Közben azonban más irányú mozgalom is indult meg. Dr. Jászi Viktor 1906 szeptember havában a Debreceni Reggeli Ujságban és a Debreceni Protestans Lapban egy cikksorozatot közölt, amelyben arra hívja fel a figyelmet, hogy a debreceni egyetem létesítése első sorban Debrecen városnak első rangú, nemcsak kulturális, de anyagi érdeke is és arra konkludál, hogy épen ez okból Debrecen városnak kell

az egyetemért sorompóba állani s érdemes a legnagyobb anyagi áldozatot is meghozni. A konvent által elfogadott Dóczi-féle munkálat alapján kimutatja, hogy ha harmadik fakultásul a bölcsészeti szaknak csupán bölcsészet-nyelvtudomány-történeti csoportja állíttatnék fel, a matematika-természettudományi csoport pedig egyelőre mellőztetnék, körülbelül évi 200,000 korona hozzájárulással az így tervezett három fakultásos egyetem megvalósítható volna, ilyen összegnek megajánlása pedig Debrecen város anyagi erejét még akkor sem haladná túl, ha az egyetem létesítése a városra nézve igen nagy gazdasági előnyöket nem jelentene.

Ifj. Kertész János debreceni tekintélyes polgár pedig a „Debrecen“ című lapban a Hortobágy hasznosításának napirenden levő kérdéséről cikkezvén, azt a gondolatot veti fel, hogy amennyiben az általa javasolt hasznosítási mód fogadtatnék el, a város az így befolyandó összegből két millió koronát adjon az egyetem céljára.

Az egymástól teljesen függetlenül két külön helyről elhangzott gondolat, hogy Debrecen városnak az egyetemért nagy áldozatot érdemes, sőt kell hoznia, széles körökben visszhangra talált és 1906 októberében Szabó Kátmán orsz. képviselő, Kardos László nagykereskedő, Váczy János a r. kath., — Reichmann Ármin az izr. hitközség elnöke és ifj. Kertész János indítványt adtak be Debrecen város törvényhatósági bizottsági közgyűléséhez, amelyben, hivatkozva az egyetem létesítésével járó nagy előnyökre, kérik egyrészt annak kimondását, hogy Debrecen város a debreceni református főiskolának egyetemmé fejlesztése érdekében *az ügy fontosságához méltó anyagi áldo-*

zatra kész, másrészt a főispán elnöklete alatt egy egyetemi bizottság kiküldését, mely a református főiskolai főhatóságokkal érintkezésbe lépve, az elérendő cél, az annak megvalósítására szolgáló eljárás, különösen a felállítandó egyetem keretei, a város hozzájárulásának mértéke és e költségek fedezésének módja tekintetében a törvényhatósági bizottság elé három hónap alatt tegyen javaslatot. Ezt az indítványt a törvényhatósági bizottság 1906 november 29-én egyhangúlag elfogadta s az egyetemi bizottságot a főispán elnöklete alatt 40 taggal megalakította.

Néhány nap múlva pedig Padrah Sándor szoboszlói kir. közjegyző Hajdúvármegye törvényhatósági bizottsága elé terjesztett a debreceni egyetem érdekében indítványt, mely a decemberi közgyűlésen egyhangúlag elfogadtatván, Hajdúmegye is alakított egyetemi bizottságot és megkereste a többi törvényhatóságokat is, hogy a debreceni egyetem mellett foglaljanak állást.

A debreceni egyetem ügyében ezek szerint négyes akció van folyamatban. A magyarországi református egyházé, mely protestans tanárképző intézetet céloz s e célját a debreceni főiskola fejlesztése útján látja legkönnyebben elérhetőnek. A tiszántúli református egyházkerületé, mint a debreceni főiskola közvetlen főhatóságáé, melynek célja egyáltalán a főiskola tovább fejlesztése — ha lehet egyetemmé, esetleg csak tanárképző-intézettel kapcsolatos bölcsészeti fakultást is magában foglaló akadémiává. Debrecen városé, melynek célja egyetem nyérése a városnak. Végül Hajdu megyéé, mely ugyancsak arra törekszik, hogy Debrecennek egyeteme legyen. — Természetes, hogy

ennek a négyes akciónak csak úgy lehet kívánt eredménye, ha egy irányban halad — egymást erősítve.

Az elérendő cél megállapítása az első feladat. Ez a cél semmi esetre sem lehet más, mint *egyetem létesítése*. Ezt kívánja a református egyház érdeke is. Mert ha az egyházra nézve valóban nagyfontosságú a protestans tanárképzés, — pedig elvitázhatatlanul az — nemcsak arra kell törekednie, hogy tanárképzője egyáltalán legyen, hanem arra is, hogy ez a tanárképző az államiaknál alacsonyabb színvonalú semmi esetre se legyen. Teljesen figyelmen kívül hagyva azt a nem alaptalanul fölvethető kérdést, vajjon lehet-e arra remény, hogy egy akadémiai fakultás körében létesített tanárképző-intézet a teljes tanárképzés, annál inkább a tanárképesítés jogával fölruházhatnák-e, csupán arra a kétségtelen tényre kell rámutatni, hogy ha a protestans tanárképző az államinál alacsonyabb színvonalúként létesíttetnék, a protestans tanárjelölteknek nagy része távol tartaná magát attól és az államiakat keresné fel, egyrészt abban a reményben, hogy e magasabb fokú intézetekben többet lehet tanulnia, másrészt gyakorlati érdekből, mert az alkalmazásnál kétségkívül magasabbra fogják értékelni ezen magasabb fokú intézetek által kiállított bizonyítványt. A református egyháznak, ha nem csupán azt akarja, hogy tanárai saját kebelén nőjjenek fel, hanem azt is, hogy azok ne kicsinyeltessenek le alsóbbrendű tanárok gyanánt, nem szabad a tanárképző-intézettel kapcsolatos bölcsészeti fakultással, mint akadémiai fakultással megelégedni, hanem egyetemre kell törekednie. Nem szükséges bizonyítani, hogy az egyetem

létesítése a lelkészképzés szempontjából is óriási horderejű volna.

Debrecen városnak pedig — és vele együtt Hajdu megyének is — föltétlenül az egyetem az érdeke. Kétségkívül a debreceni főiskolának bármily fejlesztése közvetlen erkölcsi és anyagi haszonnal jár Debrecen városra és közvetlen környékére. Eszerint Debrecen városnak érdekéből nem lehet kicsinyelni egy olyan mérvű fejlesztést sem, mely a bölcsészeti fakultásnak, mint harmadik akadémiai fakultásnak felállításában állana. Ám az ebből eredő előnyt nem lehet össze sem mérni azzal, mely az egyetemből háramlanék első-sorban magára a városra, másodsorban környékére is. A nálunk nagy gyakorlati haszonnal is járó legmagasabb tudományos képesítés, a doktori fok adományozására csak az egyetem jogosult és ennek folytán egy csöppet sem lehet túlzott számításnak venni, ha azt állítjuk, hogy minden egyes fakultáson legalább kétszerannyi hallgató fog lenni, ha egyetem, mintha akadémia létezik. Mennyire növeli ez a város forgalmát, mennyi szülőt vonz a városba, mennyi embert köt az édes emlékek láncával a városhoz, szóval mennyi gazdasági, népességi, tekintélybeli erősödésre vezet — eltekintve a szellemi erősödéstől — felesleges bizonyítgatni. Aki egy kis számítást teszen, meggyőződhetik, hogy az erkölcsi és szellemi haszontól eltekintve pusztán gazdasági szempontokból aránytalanul nagyobb előnnyel jár egy — bár csonka — egyetem, mint egy ugyanannyi fakultású akadémia.

Úgy a református egyháznak, mint Debrecen városnak érdeke tehát a debreceni egyetem. Ám — és itt van az eltérés — a református egyháznak pro-

testans tanárképzésre van szüksége és eszerint csakis református, vagy legalább protestans jellegű egyetemet tart célul s ha ez nem lehet, többet ér egy — bár akadémiai jellegű — protestans bölcsészeti fakultással, mint a — bár Debrecenben felállított — állami egyetemmel. Míg Debrecen városnak meg egyetem kell s reá nézve másodrangú kérdés, lesz-e azon az egyetemen egyáltalán tanárképzés s különösen protestans tanárképzés, vagy nem, csak egyeteme legyen.

Azonban — nulla contrarietas. Kétségtelen, hogy egyetemet Debrecenben másként, mint a református főiskola továbbfejlesztésével képzelni sem lehet. Bizonyos, hogy az állam sem létesít itt egy, a létező református főiskolával szemben álló verseny-egyetemet s így arra, hogy az állam által a főiskolától külön, attól függetlenül kapjuk a mostanában sűrűn emlegetett harmadik, vagy akár negyedik egyetemet, gondolni sem lehet. Viszont az sem képzelhető, hogy a református egyház azért, hogy a harmadik állami egyetemet Debrecen kaphassa, megszüntesse itteni ősi főiskoláját. Debrecennek egyeteme másként, mint a református főiskola egyetemmé fejlesztésével, nem lehet.

Hogy aztán ez a mostani két — vagy inkább harmadfél — fakultású akadémiából alakulandó egyetem tisztán református jellegű lenne-e, az más kérdés. Kétségtelen, hogy Debrecen városnak első rangú érdeke csupán annyi, hogy egyeteme legyen — akár protestans felekezeti, akár állami jelleggel. Azonban az is elvitázhatatlan, hogy Debrecen városnak a református kollégiummal évszázadok óta fennálló összeforrottsága az egyetemnek, mint református főiskolá-

nak kiépítése mellett szól s Debrecen város ez évszázados viszony folytán bizonynál közelebb érezhetne magához s inkább magáénak tarthatna egy református egyetemet, mint egy állami jellegűt.

A protestáns egyházaknak az 1791. évi XXVI. törvénycikk 5. §-a értelmében — amint azt a református egyház legutóbbi zsinatán alkotott s most királyi megerősítés alatt levő egyházi törvények is hangsúlyozzák — kétségtelen joguk van ahhoz, hogy királyi jóváhagyás mellett felső iskolákat — tehát egyetemet is — létesíthessenek. Így törvény szerint egyáltalán nincs kizárva a lehetősége annak, hogy a debreceni református főiskola református, vagy protestáns egyetemmé alakuljon. Ha pedig az állam kormánya — melynek útján a király a törvényben megállapított jogát gyakorolja. — talán más vallásfelekezetekre tekintettel — nem tartaná megengedhetőnek a felekezeti jellegű egyetem létesítését, — érdekellentét a református egyház és Debrecen város közt még akkor sem áll elő, mert hiszen a református egyház bizonyára megelégednék azzal, hogy az ő főiskolájából fejlesztett egyetemen a theologiai és a protestáns tanárképzés szempontjából fontos bölcsészeti, meg a most is általa fenntartott jogi fakultásra nézve biztossíttatnék az ő fennhatósága, egyébként pedig — sőt esetleg a jogi fakultás egyes tanszékeire nézve is — az állam közvetlen intézkedési joga állapíttatnék meg. A tisztán felekezeti és tisztán állami jelleg közt vannak átmenetek, amelyeknek pontos megállapítása tekintetében az egyetem létesítésében résztvevő összes faktoroknak módjukban állana határozni.

Ha a debreceni egyetem nem képzelhető más-

ként, mint a debreceni református főiskola továbbfejlesztésével, ezzel nagyjában adva vannak a felállítandó egyetem keretei is. Vagy legalább adva van az a minimum, amelynek megvalósítására törekedni első sorban kell.

A debreceni főiskolának ez idő szerint két teljes — theologiai és jogi — és egy csonka — bölsészeti — akadémiái fakultása van; az első öt, a második nyolc, a harmadik négy tanszékkal, mely utóbbiak közül kettő már ma tényleg be van töltve, kettő pedig a jövő tanév elejére töltetik be. A bölsészeti szakon létező tanszékek — ideszámítva a két ezentúl be-töltendő is — a bölsészeti-nyelvtudomány-történeti csoportba tartoznak, amennyiben egy bölsészeti-neveléstani, a másik történelmi, — a harmadik és negyedik pedig magyar irodalmi és classica philologiai lesz.

Arra azonban, hogy a létező theologiai és jogi fakultás mellett első sorban a bölsészeti jöjjön számításba, nemcsak ez a tény vezet bennünket, hanem az a körülmény is, hogy a debreceni egyetem létesítésére irányuló akciónak a magva tulajdonképen a tanárképző-intézettel kapcsolatos bölsészeti fakultás gondolata volt. Ez a gondolat dominált az egész mozgalom alatt a protestans egyházi hatóságok körében, ez alatt a cím alatt gyűlt a főiskola részére tett egyetemi alapítványok és adományok nagyrésze, az egyházkerület is bölsészeti tanszék felállítására hajlandó (1903. évi 284. sz. határozat) s a régebbi alapok közt is tekintélyesek vannak (gróf Degenfeld Imre- és Szegedi Sándor-félék) erre a célra rendelve. A református egyházi hatóságok kétségkívül csak a a bölsészeti fakultás érdekében hajlandók síkra szállni

a debreceni egyetemért. Mindenekelőtt tehát a bölcsészeti fakultás létesítésére kell gondolnunk, — az orvosi, vagy bármely más fakultás csak másod sorban jöhet számba.

Azoban a bölcsészeti szak is két tudománycsoportot tartalmaz, mihez képest pl. Kolozsvárt tényleg két fakultást alkot: bölcsészet-nyelvtudomány-történetit és matematika-természettudományit. Kombinációba lehet venni tehát egy olyan egyetemet is, amelyen a theologiai és jogi mellett a harmadik fakultás a kétfelé osztható bölcsészeti szaknak egyik csoportja volna. Egy ilyen egyetem — a továbbfejlesztés nagyon alapos reményét figyelmen kívül hagyva is — magában véve is nagy előny volna Debrecen városra és a protestans egyházakra nézve egyaránt. A városra nézve nemcsak azért, mert egy egészen új tudományos intézetet nyer, hanem a létező két fakultás ereje és tekintélye, vonzó képessége szempontjából is, — a protestans egyházakra nézve pedig, mert a tanárképzésnek legalább egy jelentékeny részét kezükbe vehetik.

Ha a kénytelenség, nevezetesen a kellő anyagi erő hiánya arra indít bennünket, hogy a teljes bölcsészeti szaknak esetleg csak egyik csoportjával is beérjük, választanunk kell a két csoport között. Kétséggel sok és alapos érvet lehetne felhozni a matematika-természettudományi csoport mellett. Ma, amikor minden tudományban — a hittanban és a társadalomtudományban is — mind nagyobb tért foglal a természettudományi alapokon vizsgálódás, egy természettudományi felsőbb iskola létesítése mérhetetlen tudományos jelentőséggel bír. Azonban mégis

a bölcsészet-történet-nyelvtudományi csoport mellett kell állást foglalnunk.

E fakultás létesítése sokkal olcsóbb. Mert igaz, hogy ennél több tanszékre van szükség. A Dóczi-féle javaslat irányadása szerint itt összesen 15, míg a matematika-természettudományin csak 9 tanszék kell. Azonban ne feledjük, hogy a matematika-természettudományi szakcsoport gyakorlatilag szintén középiskolai tanárképzéssel foglalkozik és mivel a tanári oklevél megszerzéséhez bármely szakon a magyar nyelv és irodalomból és paedagogiából is okvetlen vizsgázni kell, e két tanszékre akkor is szükség volna, ha csupán a természettudományi fakultást létesítenők. Továbbá a jogi tanulmányi rend szerint a joghallgatóknak, valamint az egyházkerületi rendtartás szerint a hittanhallgatóknak is bizonyos történelmi és bölcsészeti tárgyakat okvetlen hallgatniok kell, — ezt a két — különben is létező tanszéket is szükségkép meg kellene tehát tartani és így a matematika-természettudományi szakcsoport felállítása esetén is legalább $9+4=13$ tanszékre, vagyis csak kettővel kevesebbre volna szükség. Ezen két tanszék megtakarításával megmaradó összeget azonban felemészti a természettudományi csoport egyéb szükségletének többlete. Itt okvetlen szükség van tanársegédekre, nagyobb szolgaszemélyzetre, laboratóriumokra, gépekre, fűvészkeretre stb., úgy, hogy míg a bölcsészet-nyelvtudomány-történeti csoport évi rendes szükséglete — a tanári fizetéseken, szolgálk fizetésén és a mindkét fakultásnál szükségképen felmerülő dologi kiadásokon kívül a Dóczi-féle tervezet szerint csak 7800 korona, a kolozsvári egyetemen pedig az

1907. évi költségvetés szerint 16,300 korona, addig a matematika-természettudományi csoportnál ugyan- csak a fenti tételeken felül a Dóczi-féle tervezet sze- rint 24,000, a kolozsvári egyetemen pedig 83,600 korona, tehát a legszűkebben számítva 16,200, állami színvonalon számítva 67,300 koronával több. Ami- ből nyilvánvaló, hogy egy megfelelőleg berendezett matematika-természettudományi fakultásnak fentar- tása is többbe kerül, mint ugyancsak megfelelőleg berendezett bölcsészet-történet-nyelvtudományié.

De hát még a megfelelő berendezés! Mint már érintve volt, a bölcsészet-történet-nyelvtudományi szak- csoport — melynek csak tantermekre és szeminári- umi helyiségekre, szertárakra, van szüksége — a fő- gimnázium kitelepítése után elhelyezkedhetik a kol- légium épületében, ellenben a matematika-természet- tudományi szakcsoport létesítése sok építkezést és beruházást igényelne.

Végül még a prot. egyházak érdekét sem lehet figyelmen kívül hagyni, amely kétségkívül inkább amellettszól, hogy a bölcsészet-történet-nyelvtudományi csoporton működő tanárok képzését biztosítsa a maga számára, mint amely tantárgyak tanárainak áll mód- jukban első sorban a kívánt protestans szellemet vinni magukkal az iskolába.

Ezek figyelembe vételével a református egyház és Debrecen város akciójának együttesen arra kel- lene irányulni, hogy a theologiai, jogi és bölcsészet- történet-nyelvtudományi fakultások létesítése legyen első sorban biztosítva s ezen három fakultásnak meg- felelő színvonalon biztosítása mellett azt követelni, hogy az állam most már vagy ismerje el ezen három

fakultású főiskolát, mint nem állami jellegű egyetemet, vagy egészítse ki azt matematika-természettudományi és orvosi fakultással, és ez esetben a református egyháznak és Debrecen városnak az egyetemre, illetve annak ezen faktorok által létesített három fakultására nézve ezeknek ingerenciáját velök egyesség útján állapítsa meg.

Ami most már ezen tervnek realizálását illeti, erre nézve a következőket kell kiemelni:

A theologiai karon úgy az egyházkerület, mint a konvent illetékes megállapítása szerint elég 7 tanszék, amennyinél több a német egyetemek legtöbbjén sincs. E tanszékek volnának:

1. Ószövetségi írásmagyarázat.
2. Újszövetségi írásmagyarázat.
3. Rendszeres hittan és vallásbölcselet.
4. Gyakorlati lelkészet és erkölctan.
5. Egyháztörténelem.
6. Patristika és apologetika.
7. Összehasonlító sémi nyelvészet és assyrológia.

Ezekon kívül kívánatosnak mondatott ki még egy második gyakorlati lelkészeti tanszék létesítése.

A jogi karon az egyházkerület és konvent munkálata szerint 10 tanszék elég volna s ezt Dóczy azzal is indokolja, hogy négy német egyetemen ennél is kevesebb a jogi tanszékek száma. Azonban ne feledjük, hogy a német egyetemeken oly tárgyakat, melyek (jogbölcselet, közgazdaságtan) nálunk a jogi fakultáshoz tartoznak, a bölcseleti karon adnak elő, másrészt, hogy nálunk a jogi szakot keresik fel a hallgatók a legnagyobb előszeretettel s itt igyekeznek maguknak megszerezni azt az általános „egyetemi“

műveltséget, melyet Németországban leginkább a bölcsészeti karon keresnek. Magyarországon a budapesti egyetemen 26, a kolozsvárin 14 a jogi tanszékek száma (az 1907. évi állami költségvetésben ennyi rendszer tanszék fedezetéről történik gondoskodás) s valóban nálunk sem lehetne kevesebb 11-nél. Ezek volnának:

1. Római jog.
2. Jogtörténet.
3. Egyházjog.
4. Jogbölcsészet és nemzetközi jog.
5. Magánjog.
6. Közigazgatási és pénzügyi jog.
7. Társadalmi gazdaságtan és statisztika.
8. Polgári peres eljárás.
9. Kereskedelmi és váltójog.
10. Büntetőjog és eljárás.
11. Politika, közjog.

Ezekon kívül kívánatos volna a közjognak a politikától elválasztása, továbbá egy szociológiai, még egy magánjogi és még egy társadalomgazdaságtani tanszék, tehát összesen 4 tanszék mielőbbi létesítése.

A bölcsészet-nyelvtudomány-történeti szakon — a Dóczi-féle kétségkívül alapul szolgálható munkálat szerint — 15 tanszékre volna szükség:

1. Bölcsészet.
2. Neveléstan és lélektan.
3. Összehasonlító indogerman nyelvészet és classica philologia.
4. Classica philologia.
5. Magyar és ugor összehasonlító nyelvészet.
6. Magyar irodalom.
7. Archaeologia és ó-kori történet.

8. Egyetemes közép- és új-kori történelem.
9. Magyar történelem.
10. Földrajz.
11. Német nyelv és irodalom.
12. Aesthetika és művészettörténet.
13. Művelődéstörténet.
14. A történelem segédtudományai.
15. Francia nyelv és irodalom.

E négy utóbbi tanszéket azonban a Dóczi-féle tervezet szerint rendkívüli tanár látná el, kik közül egy egyszersmind könyvtár-igazgató lenne. Kellene továbbá 3 nyelvmester a német, francia és angol nyelvre.

Ezen kereteknek megfelelőleg a három fakultású egyetem személyi szükségleteit — a kolozsvári fizetések szintjén s minthogy előre nem lehet meghatározni, hány tanár szolgál időnként 10 évnél hosszabb, illetve rövidebb idő óta, olyan kombinációval, (mint a Dóczi-féle munkálat is), hogy a tanároknak felét a magasabb, felét az alacsonyabb fokozatba vesszük számításba, (ámbar Kolozsvárt a létszám felénél több van a magasabb fokozatban), — a következőleg állíthatnók össze:

I. <i>Igazgató tiszteletdíja</i>	. . . . .	1,000 K
II. <i>A theologiai szakon:</i>		
4 tanár fizetése à 7,200 K	. . . . .	28,800 K
3 „ „ à 6,400 K	. . . . .	19,200 K
4 „ lakpénze à 1,400 K	. . . . .	5,600 K
3 „ „ à 1,120 K	. . . . .	3,360 K
Átlag 18 korpótlék à 800 K	. . . . .	14,400 K
Dékán tiszteletdíja	. . . . .	<u>1,000 K</u>
Összesen:		72,360 K

III. *A jogi szakon:*

6 tanár fizetése à 7,200 K	43,200 K
5 „ „ à 6,400 K	32,000 K
6 „ lakpénze à 1,400 K	8,400 K
5 „ „ à 1,120 K	5,600 K
Átlag 28 korpótlék à 800 K	22,400 K
Dékán tiszteletdíja	1,000 K
Államszámviteltan előadásáért	600 K
Orvosi tárgyak előadásáért	1,600 K
	<hr/>
Összesen:	114,800 K

IV. *A bölcséleti szakon:*

6 tanár fizetése à 7,200 K	43,200 K
5 „ „ à 6,400 K	32,000 K
6 „ lakpénze à 1,400 K	8,400 K
5 „ „ à 1,120 K	5,600 K
Átlag 28 korpótlék à 800 K	22,400 K
3 rendkívüli tanár fizetése à 4,800 K*	14,400 K
3 rendkívüli tanár lakpénze à 840 K	2,520 K
Átlag 8 korpótlék à 400 K	3,200 K
Dékán tiszteletdíja	1,000 K
3 nyelvmester à 1,000 K	3,000 K
Tanárképző intézeti igazgató tiszteletdíja	1,000 K
15 tanár tanárképző intézeti tiszteletdíja à 800 K	12,000 K
	<hr/>
Összesen:	148,720 K

* A negyedik rendkívüli tanár fizetése, mint könyvtár-igazgatóé vétetik számításba.

V. *Könyvtári személyzet:*

Igazgató (egyszersmind rendkí- vüli tanár) fizetése	5,000 K*
Lakpénze	840 K
Korpótlék átlaga à 400 K	1,000 K
Könyvtárőr fizetése	3,000 K
Lakpénze	560 K
Korpótlék átlaga à 200 K	500 K
Összesen:	<u>10,900 K</u>

Ezekon felül még körülbelöl a következő szükségleteket állapíthatjuk meg:

VI. *Vegyes személyi kiadások:*

Magántanári előadások jutalma- zására.	5,000 K
Irnokok díja (7, à 600 K)	4,200 K
Pedellusok fizetése (4. à 1000 K)	4,000 K
Még 6 szolga, à 800 K	4,800 K
Összesen:	<u>18,000 K</u>

VII. *Nyugdíjak:*

Nyugdíj 3 ⁰ / ₀ -a jogi és bölcsé- szeti tanárokért	6,500 K
Theologiai tanárok nyugdíj alap- jára évente	5,000 K
Tisztviselők és szolgák nyugdíj alapjára	1,000 K
Betegsegélyző járulék a szol- gákért	300 K
Összesen:	<u>12,800 K</u>

* Kolozsvárt a könyvtár-igazgató rendes tanári fizetést húz. Itt a fizetés 5,000 koronában a Dóczi-féle munkálat alapján van számításba véve, rendkívüli tanári lakhérral.

VIII. *Különfélék:*

Szemináriumokért a 3 karon	5,000 K
Könyvtárra	15,000 K
Gyűjteményekre	3,000 K
Ösztöndíjakra	10,000 K
Ifjúsági egyleteknek segély . .	2,000 K
Tanároknak könyvkiadási és utazási segély	5,000 K
Összesen:	<u>40,000 K</u>

IX. Ezekhez járulnak még olyan, részint személyi, részint túlnyomóan dologi kiadási címek, amelyek a kollégium ez idő szerint is teljesít kiadásokat, de a mostani kiadásban nemcsak az akadémia, hanem a főgimnázium, tanítóképezde és bentlakás szükséglete is bennfoglaltatik s így pontosan megállapítani, mennyi esik ezekből az egyetemmé fejlesztendő akadémiára, — nem lehet és épen ezért legcélszerűbbnek látszik ezeknél csak azon összegeket venni fel szükséglet gyanánt, amelyekkel ezen kiadások az egyetemmé fejlesztés esetén növekedni fognak. Ilyenek volnának:

Tisztviselők fizetésére (most 24,398 K, amiben azonban az igazgatók tiszteletdíja stb. is benn van) még	6,000 K
Nyomda és irodai szerekre (4300 K) még	2,000 K
Világítás (6080 K) még	2,000 K
Fűtés, tisztogatás (2187 K) még	3,000 K
Felszerelésekre (2175 K) még	2,000 K

* Kolozsvárt is 5000 K esik egy fakultásra.

Egészségügyi kiadások	3,000 K
Különfélék	2,000 K
	<hr/>
Összesen:	20,000 K

E szerint a három fakultásos egyetem évi rendes szükséglete ez volna:

I. cím	1,000 K
II. cím	72,360 K
III. cím	114,800 K
IV. cím	148,720 K
V. cím	10,900 K
VI. cím	18,000 K
VII. cím	12,800 K
VIII. cím	40,000 K
IX. alatt felvett szaporulatok	20,000 K
	<hr/>
Összesen:	438,580 K

Ezzel szemben fedezetül szolgálnak a következők:

I. A főiskola 1907. évi költségvetése szerint akad. tanári javadalmazásra fordítatik	68,298 K 40 f.
Ebből azonban tandíjből van fedezve	13,975 K — f.
amit, mivel a tandíjbevétel későbbben számításba vétetik, le kell vonni s így marad mint a főiskola egyéb jövedelmeiből fedezett összeg	<hr/> 54,323 K 40 f.
II. A debreceni református egyház pénztárából két akadémiai tanár fizetésének pótléka	3,061 K 60 f.
III. Hét tanári lakás természetben, melyeknek megváltási ára 1600 koronában állapított meg	11,200 K — f.

szítésre váró alapokra évi mintegy 30,000 korona esnék. Ilyen nagy összeget ez időszerint ezek jövedelméből még nem lehet számítani. A Bartha Béla munkálatában például számításba van véve a Soós Gábor-alap teljes jövedelme is, mely az 1907. évi költségvetés szerint már 8766 korona, holott az alapító rendelkezése szerint a tőke, — mely most 193,093 korona, 300,000 koronáig növelendő, akkor belőle 100,000 korona jövedelme fölhasználható, a többi 200,000 korona pedig újból tőkeképzésre fordítandó úgy, hogy amikor a felszaporodott kamatok ismét 100,000 koronát tesznek ki, ez az összeg megint tanszék alapul szolgál. Vagyis ez az alap körülbelöl 12 évenként 100—100 ezer koronával fogja az egyetem vagyonát növelni s így egyrészt a most még fel nem állítható tanszékekre biztosít fedezetet, másrészt a jövőben emelkedhető szükségletek fedezésére szolgálhat s így az egyetem jövőbeli erősségének egyik alapja. Ilyenszerű a Somogyi—Hercz-alap is.

Azonban a kiegészítésre váró alapok közül némelyeket mégis számításba lehet venni. Ilyennek mutatkoznak különösen a gróf Degenfeld Imre I. alapítványa, mely egy theologiai vagy egy bölcsészeti tanszék fenntartására van rendelve és Kövesdy János egyetemi alapítványa, mely mindaddig tőkésítendő, míg az egyetem nem létesül és akkor egy jogi tanszék alapjául szolgál. Ez alapítványok egyike sem fedezi ugyan ma még egy rendes tanszéknek fentebb számításba vett teljes szükségletét (az előbbi 6471, az utóbbi 5742 koronával szerepel az 1907. évi költségvetésben), azonban egy rendkívüli tanszék szükségletét a gróf Degenfeld Imre-alap már most is fedezi —

(4800+840+1000=6640) — és ettől eltekintve kétségkívül nincs sértve az alapító intenciója, ha a hiányzó összeg egyéb jövedelemből kipótoltatván, a tanzék mint ezen alaphól fentartott szerepel. Nem gondolnék azonban hasonló eljárást keresztülvihetőnek Szegedi Sándor II. alapítványával és Hegyi Mihályné alapítványával, melyek hasonló célúak, — azonban ma még igen nagy kiegészítésre szorúlnának (amannak 1978, emennek 478 korona a tiszta jövedelme).

Ellenben bizonyára számításba lehet venni a gróf Degenfeld József alapítvány jövedelmét, mert ismerve az alapító buzgólkodását az egyetem érdekében, kétségkívül meg lehet nyerni beleegyezését ahhoz, hogy ez alap kamatai már most felhasználtassanak.

Lehet, hogy van még ezeken kívül a kiegészítésre váró alapok közt olyan, mely szintén felhasználható, de ha van is, az lényegesebb változást a számításban elő nem idéz.

Eszerint a kiegészítésre váró alapok közül a gr. Degenfeld Imre-, gr. Degenfeld József- és Kövesdy János-féléket véve már most számításba, ezeknek jövedelméből fedezhető az 1907. évi költségvetés szerint 12,446 kor. 28 fill., — mondjuk kereken 12,500 korona.

Itt kell számításba venni a debreceni egyház által megajánlott 100,000 korona évi 5000 korona jövedelmét is.

Elég jelentős összeget lehet számításba venni tandíjjövedelemből is. Ma a debreceni főiskolában rendkívül alacsony a tandíj (félévénként 30 korona, holott az egyetemeken 75 korona félévénként). Mint-

hogy ha a debreceni főiskola egyetemi rangra emelkedik, a joghallgatók száma legalább megkétszereződik. 400 joghallgatót és 100 bölcsészethallgatót (csak a kolozsvári egyetem bölcsészet-nyelvtudomány-történeti fakultásán volt az 1904—5. tanévben 141 református vallású hallgató) számítva és a két fakultás összesen 500 hallgatója után csak 400 teljes tandíjat véve föl (ami legalább 150 hallgató kedvezményben részesíthetőségét jelenti) és a most féltandíjat fizető hittanhallgatókat mind tandíjmenteseknek számítva, fél-évenként legalább 50 koronában megállapítandó tandíj mellett e címen évente 40,000 koronát számíthatunk, annyival inkább, mert az újonnan jött hallgatók még beírási díjat is fizetnek. A tandíj és beírási díj címén befolyó jövedelem inkább több lesz, mint kevesebb a fölvettnél.

Említve volt előbb már az is, hogy az egyházkerület 1903-ban kimondta egy tanszék felállítását. Minthogy egy tanszék átlagos szükséglete (fizetés 7200—6400 átlaga 6800, lakpénz 1400—1120 átlaga 1260, korpótlék átlag 2000 kor.) 1060 korona, ezt az összeget kell e címen fedezetül számításba venni. Azonkívül gróf Degenfeld fentebb ismertetett indítványának elfogadása esetén az egyházkerület évi 25,000 koronával fogja a főiskola vagyonát gyarapítani, amely összeget az egyetem létesítése esetén természetesen nem mint tőkésítendőt, hanem mint évente felhasználandót kellene átutalni. Ez az összeg az államsegély későbbi emelkedése esetén még növekedhetnék is.

Ilyen módon a főiskolának a saját és közvetlen fenntartója által adott jövedelmeiből a következő összeg nyerne fedezetet:

1. A most rendelkezésre álló . . .	100,000 K
2. A kiegészítésre váró alapokból . . .	12,500 K
3. A debreceni egyház alapítványa után . . .	5,000 K
4. A tandíj, beíratási és pecsétdíjből . . .	40,000 K
5. Az egyházkerületi tanszék fedezete . . .	10,060 K
6. Az egyházkerület évjáradéka . . .	25,000 K
Összesen:	<u>192,560 K</u>

Ha ehez számításba vesszük még a kollégium épületének, berendezésének, különösen nagy értékű könyvtárának és szertárainak megfelelő tőkét, illetve ezen tőke minimális évi kamatát, nyilvánvaló, hogy a kollégium és az ő közvetlen fentartója többel járúlna az egyetem létesítéséhez, mint amilyen összeg még fedezendő volna.

De ezenkívül csaknem egészen bizonyosan számítani lehet arra, hogy az egyetemes magyar református egyház is felállít egy tanszéket s legalább egy tanszék terhének közös erővel viselését lehet várni a négy testvér református egyházkerület áldozatkészségétől. A zsinat által adott — fentebb ismertetett — utasításnak lehetetlen, hogy ne legyen ennyi hatása. Ha ez megtörténik — s ha a református egyház konventje s egyházkerületei egy komoly, hatalmas akciót látnak a debreceni egyetem érdekében, hogy ne történjék meg! — tisztán református egyházi forrásokból még ezen két tanszék fedezetét (20,120 K) számba véve, immár 212,680 K lesz fedezve. Sőt talán még a debreceni református egyház megújuló áldozatkészségét is lehet remélni.

A még fedezetlen összegből egy tanszék javadalmát bizonyára lehet lesz Hajdumegyétől kieszközölni, — a többi, tehát mintegy évi 200,000 K fedezete Debrecen városra várna.

Nagy összeg ez, de nem szükség bizonyítgatni, hogy az egyetem létesítésével járó óriási előny bőven megéri ezt az áldozatot. Hivatkozzunk-e Szeged példájára, mely város, bár Debrecennél kevésbé előnyös anyagi helyzetben van, hat millió koronát hajlandó megajánlani az egyetemért?

Debrecennek nem lesz másként egyeteme, mint a református főiskola kifejlesztésével. Ha tehát egyetemet akar, ennek a főiskolának egyetemmé fejlődésére kell törekednie. Ám a református egyház anyagi ereje nem engedi, hogy — amihez joga volna — egyetemmé fejleszthesse ősi főiskoláját. Az állam pedig erre a célra nem ad neki segítséget. De viszont Debrecen város — ha az államtól kér egyetemet — azt a feleletet fogja kapni, hogy ott a református főiskola, oda tervezik a protestans egyetemet, oda ezzel szemben állami egyetemet adni nem lehet.

Így a református egyháznak s Debrecen városának érdeke azonos. Egyesült erővel meg tudják valósítani a debreceni egyetemet, amely protestans theológiával, tanárképzéssel szolgálja a református egyház. — meg nem értékelhető gazdasági, erkölcsi, szellemi előnnyel Debrecen város érdekét.

Azonban Debrecen város nemcsak annyit nyer az egyetem létesítésével, amennyit a református egyházzal egyesülten elérhet. Nyeri azt is, hogy az államtól is kap egyetemi fakultásokat. Ezeknek alapjául szolgálhatnak a Debrecenben fennálló gazdasági tanintézet, amellyel a matematika—természettudományi fakultás volna kapcsolatba vonható (Kassán is így tervezik) és a városi közkórház, meg a mintaszerű bábaképző-intézet, mint az orvosi fakultás alapjai.

Ha Debrecen város reámutathat arra, hogy neki
immár az állam minden hozzájárulása nélkül meg
van egy három fakultású egyetemre a fedezete, a
negyedik s ötödik fakultást az állam még akkor is
szükségképen megadja neki, ha közben új állami
egyetemnek más városban felállítása befejezetté válnék.
